

### Ідэя прарока ў міфалагізаваным свеце Яна Баршчэўскага

У беларускім літаратуразнаўстве існуе класічная традыцыйная інтэрпрэтацыя прарока ў творах Яна Баршчэўскага, як прарока<sup>1</sup> - *паэта, прарока - Музыку, прарока -- актыўнага змагара за сацыяльную справядлівасць.*

У прыватнасці, Адам Мальдзіс у працы “Творчае пабрацімства. Беларуска-польскія літаратурныя ўзаемасувязі ў XIX стагоддзі” празарліва адзначыў, што, як і рамантыкі, Ян Баршчэўскі верыць у дзейсную, ператваральную сілу мастацкага слова. Музыка, вобраз якога ў многім аўтабіяграфічны, “хоча заспяваць для людзей велічны гімн”, які развее чорныя хмары і абудзіць скалы” [5, с. 51]. Слова паэта, калі яно выражае народныя спадзяванні, застаецца ў вачах:

Piesni wieszczą czas nie zmienia

Burze wiatry nie rozwieja,

Beda spiewać pokolenia?

<sup>1</sup> **Прарок** (ад грэч. προφήτης, проричатель) — у агульным сэнсе, чалавек, які кантактуе са звышнатуральнымі або боскімі сіламі, служыць пасрэднікам паміж боскімі сіламі і чалавецтвам, вяшчун звышнатуральнай волі.

У энцыклапедычным слоўніку рэлігійнай лексікі беларускай мовы пад рэдакцыяй У.М. Завальнюка (Завальнюк, У.М. Энцыклапедычны слоўнік рэлігійнай лексікі / У.М. Завальнюк, М.Р. Прыгодзіч, В.К. Раманцэвіч. – Мінск, Ізд-во Грэйцова, 2013. – 808 с.) адзначаецца, што прарокі – у ідуаізме, хрысціянстве, і ісламе асобы, якія надзелены дарам успрымання Богага натхнення, паслання і здольнасцю паведамляць яго людзям. Лічыцца, што яны пасрэднікі паміж Богам і людзьмі і могуць выступаць празарліўцамі і прадказальнікамі ад імя Бога будучых падзей (засух, голаду), рэлігійнага або гістарычнага характару, а таксама індывідуальнага лёсу. Аднак ад біблейскіх **прарокаў** патрэбна адмежаваць сучасны рэлігійныя прадказанні, якія называюцца **прароцтвамі**. Чалавек, які моліцца ў стане эйфарыі, экзальтацыі, у трансe і іншых анталагічных перажываннях пад уражаннем [с. 568] пачынае выкрыкваць асобныя словы, адрывістыя сказы.

Ona ludu jest nadzieia [2, с.71].

*Прарочыя севы* робяць несмяротным барда – галоўнага героя містычнай балады “Паўночнае ззянне”, змешчанай у “Незабудцы” за 1843 г. Навум Перкін у свой час заўважыў, як “у дзіўным святле паўночнага ззяння ўзнікае іншае новае відовішча. З агністых хмар паўстаюць рыцары, як тытаны ў распалёнай сталі <...>. Тут сівы бард зірнуў на неба і ўбачыў там шчыты і панцыры сваіх волатаў; ён узяў арфу і пачаў спяваць аб іх перамогах. Вецер варушыць снежныя пасмы валасоў барда, абвявае палымнеючым агнём твар” [7, с. 207]. У гэтым мастацкім фрагменце, паводле слоў Н. Перкіна, -- няма нічога іншага, акрамя ідэалізацыі і невядома якіх – без прастору і часу – мінулых вякоў і абстрактнай сімволікі, у якой традыцыйнаму барду – песняру надаецца выключнае значэнне [7, с. 207].

Такой жа функцыянальнай аб'яўленасцю надзелены, паводле тлумачэння В. Каваленкі [5], вобраз прызарлівага чалавека, рамантычнага будзіцеля, які апярэджвае свой час, хаця, на думку даследчыка, ён не выразны па свайму ўнутранаму і знешняму абліччу, але ўлюбёны ў родны край і гатовы служыць яму” [5, с. 86].

Самаахвярная адданасць Радзіме герояў Яна Баршчэўскага сімвалічна выяўляецца і ў даследаваннях М. Хаўстовіча [8] ў вобразе іерархічнай лесцвіцы, на самай вышэйшай прыступцы якой, знаходзіцца змагар за сацыяльную справядлівасць -- “ідэальны герой”. Ён, безумоўна, мае моцную сувязь з нацыянальнымі традыцыямі, валодае звышзрокам, прызарліва прадчувае змены, якія адбудуцца ў краіне і ў некаторай ступені выказвае прароцтвы.

Такім чынам, міф пра прарока ў рамантычным свеце Яна Баршчэўскага, паводле сучасных даследаванняў, развіваецца ад традыцыйнага класічнага

міфа пра песняра, музыку<sup>2</sup>, любімца Апалона і муз і ўвесь час праецыруецца на біблейска-хрысціянскі і хрысціянска-каталіцкі міф пра празарлівага героя.

Так, ад біблейскага прарока Мацвея ў рэлігійна-мастацкую канцэпцыю пісьменніка алюзійна перайшла тэма “слухаючых слова і нечуючых яго”. Мацвей кажа: “Таму і гавару я ім у прыпавесцях, бо яны, гледзячы, і не бачаць, і, слухаючы, не чуюць, ды не разумеюць. Так спаўняецца над імі прароцтва Ісаі, які кажа: “Слыхам – пачуеце — і не зразумеете. Гледзячы, будзеце глядзець -- і не ўбачыце. Бо сэрца гэтага народа атлусцела і вушамі з цяжкасцю чуюць, і вочы свае заплюшчылі, каб часам вачамі не ўбачыць і вушамі не пачуць, ды не навярнуцца, каб Я аздаравіў іх”. Дабраславёныя ж вочы вашы, бо бачаць, і вушы вашы, бо чуюць” [Мц., 13: 13-16]. Толькі прывёўшы словы гэтага прароцтва, Хрыстос тлумачыць вучням усю прыпавесць пра Сейбіта, узнікае новая тэма надзелу на натоўп і выбраных. Выбраным патрэбна прапаведаванне слова, ім адкрываюцца: “ І калі ён застаўся адзін, тыя, што разам з сьвятанцаццю з Ім былі, пыталіся ў Яго адносна прыпавесцей. І казаў Ён ім: “Вам дадзена таямніца Валадарства Божага, а тым, якія звонку, усё застаецца ў прыпавесцях [Мр., 4 : 4-11].

Прыпавесць “Пра сейбіта” і прароцтвы Мацвея і Ісаі сімвалічна адбіліся ў апавяданні “Плачка”. Галоўная гераіня гэтага твора ўтрымлівае ў сабе кодавы алгарытм для набыцця прарочай празарлівасці героямі апавяданняў са зборніка “Шляхціц Завальня”. У сувязі з гэтым нагадаем цэнтральную сцэну вышэйназванага апавядання: “На самай вярышыні Пачаноўскае гары, уначы, у сваім жалобным уборы, упаўшы на калені, рукі і вочы ўздыхаючы да зорак, малілася са слязьмі Плачка. Прад ёю адкрылася неба, найяснейшае сонечнае святло разлілося ўверсе гэтак, што ў лясх і на палетках прачнуліся ўсе птушкі і звыры і ад слёз гэтае кабеты ўтварылася крыніца жывое вады.

<sup>2</sup> Звышнатуральныя здольнасці Музыкі – прарока мы раскрылі ў артыкуле “Вобраз Музыкі ў мастацкім свеце Яна Баршчэўскага”// Весці Беларус. дзярж. пед. Ун-та. – 2005. -- №2. С. 85-88

*З таго часу чалавек, які першы раз наведвае вяршыню Пачаноўскае гары, той, хто раней не чуў пра гэта дзіва, сустрэне чысцютку крыніцу, а недалёка яе стаіць журботная сіраціна ў сялянскім уборы. Хто нап'ецца з гэтае крыніцы і пазнае сірату, той будзе вешчуном, усе таямніцы ўбачыць з вяршыні гары.*

*Узыходзілі людзі на гару . Былі і такія, што бачылі крыніцу і смутную сіраціну, аднак не зважалі на іх. Пачуўшы ад іншых пра тыя дзівы, узыходзілі ў другі раз, але ўжо не сустракалі нікога і не знаходзілі месца, дзе была тая крыніца” [1, с. 172].* Відавочна, што Плачка наблізілася да нябеснага, перад ёй адкрылася цэлая панарама гэтага прывабнага, жыватворнага святла, яна знаходзіцца ў самай блізкасці да святасці, але людзі не пазнаюць гэтую сакральную гераіню, не могуць пазнаць Боскае і стаць вешчунамі адразу, з першага погляду. Але ў мастацка-філасофскай канцэпцыі пісьменніка прысутнічаюць не толькі такія аднамомантавыя шляхі пазнання і прасвятлення герояў, Ян Баршчэўскі на прыкладзе старога ўбогага чалавека (“Плачка”), Драўлянага Дзядка (“Што здарылася з Драўляным Дзядком?”), Адольфа (“Жабёр трава”), Геленкі (паэма “Жыццё Сіраты”) дэманструе шляхі набывання прарочых здольнасцей..

Выбранасць дзіўнага старога з апавядання “Плачка” пераканаўча падкрэсліваецца ў аўтарскім каментарыі: Убогі стары жыве адасоблена, даўней аб'яшоў увесь свет. Вярнуўшыся да свае сям'і, жыў толькі з міласціны. Такі аскетычны лад жыцця збліжае яго з *юродзівымі прарокамі*, якія разглядаліся царквой “як асобы, што свядома адмовіліся ад ад звычайнага карыстання розумам. Юродзівыя абвяшчаліся людзьмі, якія пазначаныя Божай пячаткай, карыстаюцца асаблівай прыхільнасцю Усявышняга” [3, с. 788]. Убогі ў творы Баршчэўскага таксама -- выбраннік Божы, які спазнаў ісціны і імкнецца данесці яе іншым. Ён часта паўтараў усім: “*Браты! Слёзы і нараканні гэтае жанчыны аб'яжаюць вам не золата і срэбра. Кабета плача на парозе забытае вамі святыні. Вы думаеце толькі*

*пра багацце, а вас чакаюць беднасць і пакуты*” [1, с. 166]. Але ўзрушаныя прамовы ўбогага старога не даходзілі да слухаючых іх, не ўспрыималіся імі (інакш кажучы, так і спрацоўвала біблейская тэма слухаючых і нечуючых слова).

Празарлівы герой Яна Баршчэўскага стойка зносіць здзекі і глумленні тых, хто не разумеў яго і за гэта атрымоўвае Божую ўзнагароду. Калі маладыя людзі ў чарговы раз вырашылі пасмяяцца з яго, укінуць у хату асінае гняздо, мяркуючы, што стары ашалее ад гэтага ўчынка, але, дзякуючы Божай прысутнасці, гняздо ператвараецца ў золата, з’явілася кабета, якая плакала на парозе старога капліцы і сказала: *“Бярэ палозу гэтага золата сабе, другую раздай убогім. Бог дапамагае пакутным дзеям”* [1, с. 167].

Шматпакутнаму Драўлянаму Дзядку і сяраце Геленцы з паэмы “Жыццё Сіраты” сапраўды дапамог Усявышні. Дзякуючы яго апякунству і абароне фантастычны персанаж Яна Баршчэўскага – Драўляны Дзядок прайшоў праз пакуты, здзеклівае стаўленне да яго людзей, стаў прарокам, прапаведнікам. Ён дае празарліва-дакладныя бачанні будучага жыцця Летуценніка Севярына, шкаляра Людэвуі, Гордага Філосафа.

Ян Баршчэўскі, раскрываючы ідэю прарока ў мастацкіх тэкстах, не толькі па-майстэрску выкарыстаў і пераапрацаваў біблейскія тэксты, алюзійна ўзнавіў звесткі пра біблейскага прарока Мацвея, пра прыпавесць “Пра сейбіта”, пра юродзівых прарокаў, але і стварыў сваю мастакоўскую канцэпцыю, у якой прасочваецца сімвалічны рух ад самога працэсу станаўлення, развіцця прарока да яго самавыяўлення ў прароцтвах.

#### Літаратура:

1. Баршчэўскі, Я. Выбраныя творы / Я. Баршчэўскі / Укладанне, прадмова і каментарыі М. Хаўстовіча – Мінск : “Беларускі кнігазбор”, 1998. - 480 с.
2. Jan Barszczewski / Proza i wiersze, cz. I. Kijow, 1849, -- s. 190.

3. Біблія. Кнігі Святога Пісання Старога і Новага Запаветаў. -- Мінск “Біблейскае таварыства ў рэспубліцы Беларусь” -- 2012. – 1112 с.
4. Завальнюк, У.М. Энцыклапедычны слоўнік рэлігійнай лексікі / У.М. Завальнюк, М.Р. Прыгодзіч, В.К. Раманцэвіч. – Мінск, “Издательство Гревцова -- 2013. – 808 с.
5. Каваленка, В.А. Вытокі. Уплывы. Паскоранасць: Развіццё беларускай літаратуры XIX – XX стагоддзяў / В.А. Каваленка. – Мінск: Навука і тэхніка. -- 1975. – 333 с.
6. Мальдзіс, А. “Творчае пабрацімства. Беларуска-польскія літаратурныя ўзаемасувязі ў XIX стагоддзі.” -- Мінск: Навука і тэхніка. – 1966. --
7. Перкін, Н. Абсягі думкі : літаратурна-крытыч. артыкулы / Н. Перкін. – Мінск, Мастацкая літаратура, 1980. – С. 49 - 56.
8. Хаўстовіч, М.В. Мастацкі метады Яна Гаршчэўскага / М.В. Хаўстовіч. – Мінск : БДУ, 2003. – 203 с.